

BİR KUŞAK İKİ KONUŞMA

Prof. Dr. Sait Güran

"Cumhuriyet" in devrini tamamladığının yüksek tonlarda ve ısrarla ileri sürüldüğü bu günlerde; "sivil"inin "ilk" defa yapılacağına söylendiği Anayasa değişiklikleri arasında, "Cumhuriyet" in temel taşı ve birincil unsuru olan lâikliğin tanımını ve güvencesi mevkiindeki 24. maddenin "Kimse Devletin sosyal, ekonomik, siyasî ve hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayındır..."amaz hükmünün kaldırılması ya da vurgusunu ve asıl işlevini kaybettirecek olan Egemenlik maddesine "kaydırılması" düşüncesi işlenirken; 1994 yılında, aynı bağlamda, farklı vesilelerle yaptığım iki konuşmanın aynı yazıda birleştirilmesiyle oluşan bu metin, Türk İdare Hukuku'nun algılanması, öğretilmesi ve uygulanması bakımından gözden kaçırılmaması ve hatırdan çıkarılmaması gereken bir bakış ve hareket açısını ortaya koymaktadır.

Birinci Konuşma Bir Kuşak Bir Kişi

Cumhuriyet'in ilk kuşakları arasında yer alan 1936 doğumlu bir kişi olarak, TRT 2'nin heyecanla izlediğim bir dizisi var: "Cumhuriyet'e Kanat Gerenler". Neleri, ne adsız kahramanları, inanmışlığın, özgüvenin, tevazuun ve çalışkanlığın, egemenliğine sahip çağdaş bir Ulus, yeni bir Devlet yaratmanın sadeliğini ve yüceliğini bu programda gördük.

Dizinin bir programındaki kişi, Hocamız Sıddık Sami Onar idi. Kendisi hakkında konuşmam istendiğinde, kendime şu soruyu sordum: "Hocamızı, Cumhuriyet'e kanat gerenlerden yapan yanı neydi?"

Farklı bir kuşağın özgün temsilcisi Sıddık Sami Onar ve benim yaşımdakilerin annelerinin, babalarının oluşturduğu 1890'lı "Onar kuşağı", öğrenimine, sarıklı hocaların elindeki okulda başlamış; Arapça, Farsça ağırlıklı Osmanlıca okumuş, eski yazıyla yazmış; arşınla, okkayla, cumalı hafta tatiliyle, tekke ve zaviye ile, harem ve selâmlıkla birlikte yaşamış; hukuk fakültesinde Mecelle'yi, şer'i hukuku öğreten sarıklı müderrislerle karşılaşmış; ümmet, hilâfet, saltanat, savaş, macera, işgal, kapitülasyonlar ve bölüşüm ile büyümüş.

Ancak, bütün bu olumsuzlukların ve karanlığın içinde, özellikle fikirsel akımları ve doğma yerine aklın egemenliğini benimseyen düşünce yöntemiyle uç vermeğe başlamış olan "aydınlığı" ve "gelişmeyi" yakalamış olan bir kuşak. Yaşadıkları ağır olaylardan sonuçlar çıkartabilmiş, rasyonel ve gerçekçi, ileri görüşlü bir kuşak. Onsekiz-yirmi yaşında Çanakkale'ye giden, Kurtuluş Savaşı'nı gerçek-

leştiren; inanmış, ne yapacağını bilen ve yaptığından gurur duyan, kararlı, kişilikli "Cumhuriyetçiler".

İşte, Onar, bu kuşağın niteliklerini dışa vuran isim yapmış örneklerinden biri. Ayrıca, yetiştiği Osmanlı kültürünün zarif, çelebi yanlarını, Cumhuriyet'in lâik, çağdaş, devrimci karakteri ile bağdaştırıp sentezini yapmış bir usta. İlginçtir, Onar, yabancı dil öğretilmesine, Batı'nın bilimine, kültürüne, bilimsel yöntemlerine ve karşılaştırmalı araştırmaya sonuna kadar açık olmasına karşılık; başta bilim, kültür ve ulusal çıkarlar gelmek üzere, tanımayanların bilemeyeceği kadar antiemperyalist.

Aynı zamanda, mutlaka ve sadece lâik lise eğitiminden gelenlere inhisar ettirilen çağdaş üniversitenin ve özerk üniversite yönetimin sürekli ve kararlı savunucusu.

İdare Hukuku'nun temeli olan bireyin hak ve özgürlükleri ile toplumun ve yönetimin ihtiyaçlarının dengelenmesinde üstad bir hukuk mühendisi; asistanı olmaktan ömrüm boyunca onur duyacağım bir öğretici ve eğitici.

İkinci Konuşma Ve İki Kişi

İkincisi, İstanbul Üniversitesi'nde yapılan bir konuşma. Bu defa, anılan kişi, aynı kuşağın seçkin örneği, lideri, simgesi: "Atatürk". İnsanı heyecanlandıran, düşünmeyi harekete geçiren; aynı zamanda bir Türk olarak insanın göğsünü kabartan bir kişi. Hepimizin hayatında, bu duyguları yaşadığımız vesileler olmuştur. Kendi yaşadığım iki örneği aktarmak istiyorum.

Sene 1992, Anayasa Mahkemesi'nin 30. kuruluş yıldönümü, Ankara'da, bir Sempozyum ile kutlanıyor. Çeşitli ülkelerin Anayasa Mahkemesi Başkanları da bildirilerle katılıyor. Bunlardan biri de, Pakistan Yüksek Mahkeme Başkanı Muhammed Afzal Zullah.

Kendisi, Anglo-Saxon hukuk kültürüyle yetişmiş, eğitim görmüş ve doktora yapmış, büyük ihtimalle öğreniminin bir kısmını İngiltere'de sürdürmüş, mükemmel İngilizce konuşan ve son 25 yıldır İslâm Hukuku'nu uygulayan bir yüksek yargıç.

Besmele ile sunmağa başladığı bildirisinde ve soruları yanıtlarken verdiği bilgilerde, Zullah, şunları dile getiriyordu, 1992'deki Sempozyumda...¹

ABD Yüksek Mahkemesi gibi, Anayasa Mahkemesi işlevi de gören Pakistan Yüksek Mahkemesi'nde, yargıçlar, âlim (lâik) yargıçlar ve İslamî yargıçlar olarak ayrılıyor ve hep birlikte Mahkeme'yi oluşturuyorlar.

1) ANAYASA YARGISI, Sayı 9, sf. 207-218 (1993, Ankara).

Yasaların Anayasa'ya aykırılığını, konu örneğin insan hakları ise, İslâm insan hakları uyarınca denetliyor, İslâmî değerlere göre ölçüyor, İslâm İnsan Hakları Bildirgesi'ne bakılıyor.

Davanın konusu hukukî problem "adil muamele görme hakkı" ise, bu müessese, İslâm dininin buyruklarında âdil muamele görme hakkına göre yorumlanıyor, çözümleniyor.

Konu eğer, Pakistan Yüksek Mahkemesi'nin düzenleme yetkisinin kapsamının belirlenmesi ise, bu belirleme, "tüm Anayasayı besleyen ve ona hayat veren hükümlerin" yani, Hedefler Bildirgesi Temel Haklar ve "Anayasanın somut bir parçası" haline getirilen "İslâmî Haklar"a göre yapılıyor. Aynı toplantıda, Başyargıç, "İslâma göre" demokrasiye, hoşgörüye, eşitliğe ve sosyal adalete ulaşmaktan söz ediyor.

Mahkeme'nin, Anayasaya aykırı olup olmadığına karar vereceği yasa, bu defa, memurların İdare tarafından tam aylıkla re'sen ve takdiren, yani sebep göstermeden emekli edilmesi ise, açılan davada, Mahkeme'nin âlim ve İslâm yargıçları, bu konuyu, "İslâm tarafından korunan insan hakları ve özel yaşam" çerçevesinde inceliyor ve bu şekildeki emekliliği "İslâmî değerlerle nasıl birleştirebiliriz" sorusu etrafında tartışıyor. Bunun için hatta, Mısır'dan hukukçular getiriliyor.

Sonuçta, bu yasa hükmünün "Kur'an ve sünnette yazılı olan İslâm emirlerine" aykırı olduğuna karar veriliyor.

Pakistan Yüksek Mahkeme Başkanı'nı dinlerken ve konuşması bittiğinde, insan, Türk hukukçusu olarak, tek şey düşünüyor: Cumhuriyet'in gerçekleştirdiği lâik düşünme ve yaşama devriminin büyüklüğü ve boyutları; bunların fikir babası ve önderi ile Cumhuriyet'e tüm kanat gerenler.

İkinci vesile, 1983 yılında Amerika'da, Washington DC'de, Amerikan Üniversitesi'nde kısa, fakat anlamlı ve vurucu bir ayak sohbeti.

Konuk profesör olarak Amerikan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeyim. Bir öğlenden sonra, İdare Hukuku profesörü meslekdaşımla, odasının önünde sohbet ediyoruz. O esnada koridordan geçen bir profesörle tanıştırılıyorum. Meslekdaşım, Türkiye'den geldiğimi ve kim olduğumu belirtince, tanıştırıldığım profesör, "Ben, mukayeseli hukuk tarihi hocasıyım. Bu nedenle Müslümanlığı, Hristiyanlığı ve Museviliği incelerim. Sizin dininizi de bilirim. İki yıl Sudan'da kaldım." dedikten sonra ekleyiverdi, aynen aktarıyorum: "Dünya'daki Müslüman ülkeler arasında, sizin ayrı bir yeriniz vardır ve eşiği atlamış ülke sizsiniz. Çünkü, lâikliği kabul eden ve uygulayan tek Müslüman ülkesiniz." Sözlerini şöyle sürdürdü Amerikalı profesör: "Bunu da O'na borçlusunuz. Atatürk'e".

Ve şöyle bitirdi: "O büyük insan hakkında daha çok okudukça, O'na daha büyük hayranlık duyuyorum."

Profesörün, bu sözleri söylemesi için sübjektif hiç bir sebep yoktu; O, sadece, kendi karşılaştırmalı çalışmalarının ve gözlemlerinin ortaya koyduğu objektif bir gerçeği ifade ediyordu.